

Zvláštní předsmrtné stavy

*Postranní čára ryb * Uvolňování éterného těla * Kající se
alkoholik * Bezvědomý člověk * Muž s pronikavým
pohledem
* Opilý a střízlivý styl mluvení a psaní* Působení opia*

Dobré ráno, pánové! Nuže, máte snad opět nějakou otázku?

*Pan Miiller se ptá, čím by to mohlo být, jestliže dojde ke
změně zornic?*

DR. STEINER: To je opravdu velmi osobní otázka! Musel byste někdy přijít dolů do Klinicko-terapeutického ústavu; až tam zase někdy půjdu, dám vám vědět, abyste pak mohl přijít. Je to lékařská otázka.

DALŠÍ OTÁZKA: *Co znamená postranní čára na bocích ryb?*

DALŠÍ OTÁZKA: *Jeden člověk pil strašně moc alkoholu a teď před osmi týdny zemřel. V posledních dnech, než zemřel, jedl čokoládu a cukr, což po celý svůj život neudělal. Čím to mohlo být?*

Nuže, co se týká postranní čáry u ryb, musíte si uvědomit jednu věc. Pozorujeme-li kteroukoli z bytostí, ať už rostlinného nebo živočišného světa, musíme si klást otázku, jaký je vztah těchto bytostí k vnějšímu světu. Podívejte, rostliny mají svou zelenou barvu především v listech. Zelená barva v listech pochází z toho, že rostlina má zcela určitý vztah ke světlu a k teplu. Na jedné straně rostlina to, co přichází ze světla, přijímá a něco jiného vrací, nepřijímá to. A z toho pochází zelená barva rostliny.

*Barva
rostliny*

Stejně tak se můžete zeptat, odkud se bere to či ono u ryb. Upozorním vás jen na to, že uvidíte, jak ryby, které žijí spíše v kalné vodě, mají mnohem tmavší barvu než ryby, které žijí v prosvětlené vodě. Ryby, které vyhledávají spíše temnotu, jsou takové namodralé nebo dokonce černé. Ryby, které vyhledávají spíše světlo, jsou i ve své barvě světlejší. Můžeme proto skutečně vidět, jak na ryby působí vnější vliv světla a tepla.

Barva ryb

Pozorujte někdy také další zvířata, která žijí v krajích, kde je hodně sněhu, například lední medvědy. Medvědi samotní se zbarvují doběla. Všechno, co žije, je nějakým způsobem vystaveno okolí.

Nuže, u ryb máme zcela zřetelný vztah jejich vlastní bytosti k okolí. A ta čára na boku je zde proto, aby ryba byla jemným způsobem vnímavá vůči světlu a teplu, které jsou v jejím okolí. Jejím prostřednictvím jsou tedy ryby obzvláště vnímavé. Už jsem o tom jednou mluvil: nijak zvlášť jim to

*Postranní
čára ryb*

nepomáhá ve způsobu, jakým se pohybují,

zato však ve způsobu, jakým vnitřně zpracovávají světlo a teplo, takže je to určitý druh nervového orgánu.

Co se týká vaší druhé otázky o člověku, který celý žil v alkoholu a před svým koncem začal vést spořádaný život a jedl „spořádanou“ čokoládu a cukr (říkal jste, že to bylo v posledních dnech před jeho úmrtím), tento jev můžeme snadno pochopit, srovnáme-li ho s četnými jinými jevy, které se v životě stávají. Poznal jsem spoustu lidí, kteří zestárli. Jak stárli, viděli například, že jejich písmo je čím dál víc roztřesené. Jejich písmo bylo roztřesené; nedovedli už řádně psát a právě na písmu bylo vidět, že zestárli. Měli třeba dřív písmo, kdy napsali, řekněme, „Lehfeld¹“ [přednášející píše pevnými tahy na tabuli], a potom napsali „Lehfeld“ [roztřeseně]. Poslední dny před svou smrtí však zjistili, že se jim do určité míry opět vrací pevnost v psaní; najednou dovedli zase dobře psát. Poznal jsem spoustu lidí, kteří před svou smrtí opět dostali své dřívější pevné tahy písma. Stejně tak bylo v početných případech pozorováno (nesdělují vám teď zrovna své vlastní pozorování v této oblasti, ale dobře potvrzená pozorování), že lidé, kteří se jako dítě naučili nějaké řeči (třeba byli jako dítě v nějaké cizí zemi, naučili se nějaké řeči a zase ji zapoměli; to se stává; předpokládejme, že ve svých čtyřiceti, padesáti letech měli možnost v této řeči se s někým dorozumět), náhle pár dnů před svou smrtí začnou v této řeči opět zcela srozumitelně mluvit.

¹ čti *léfeld* (pozn. překl.)

Znovu to vyplulo na povrch! Vidíte, to jsou přece velmi významné jevy. Co se při tom vlastně děje? Děje se to, že člověk, když umírá, zanechá zemi své fyzické tělo, tedy jeden článek své bytosti. Toto tělo se v zemi rozplyne, je v zemi zničeno. O dalším článku jeho bytosti, tedy o éterném těle, jsem vám říkal, že několik dnů po smrti se zvolna rozplývá ve všeobecném světovém éteru. A potom z člověka ještě zbývá astrální tělo a vlastní Já. Tyto články pak procházejí duchovním světem.

Dochází zde tedy k úplnému oddělení jednotlivých lidských článků. A kdo na to má oko, může skutečně u člověka, jehož smrt je blízko, pozorovat, jak se navzájem odpoutávají jednotlivé články, to znamená fyzické tělo, éterné tělo, astrální tělo. Nuže, co to je, když někdo změní své písmo několik dní před svou smrtí? Inu, pánové, fyzickým tělem nepíšeme! Čím tedy vlastně píšeme? Píšeme svým Já! Fyzické tělo používáme jen jako nástroj Já, když píšeme. A naše Já, to přece nestárne! Svým Já jste dnes stále stejně mladí, jak jste se narodili. Já prostě nestárne. Ani astrální tělo nestárne stejnou měrou jako tělo fyzické. Ovšem je to fyzické tělo, které člověk musí používat jako nástroj, pokud chce psát; fyzické tělo se tedy musí svou rukou chopit pera.

Jak člověk stárne, je stále slabší a slabší a nemůže se už řádně chápat svého fyzického těla. Ale nejen to; v samotném fyzickém těle se všelicos ukládá. A důsledkem toho je, že člověk nemůže řádně používat své prsty. Místo aby dělal pevné tahy, když píše, stává se nemotorným

*Odpoutá
vání
bytostných
článků*

*Uvolňování
éterného
těla*

třese

a

se. Je-li ovšem člověk blízko smrti, uvolňuje se éterné tělo z těla fyzického. Dochází k uvolňování. Někdy to může nastat několik dní před smrtí; někdy k tomu dojde v posledním okamžiku. Nesmíme si ovšem říci, že bychom se například u člověka, na němž celé dny před jeho smrtí vidíme, že by mohl zemřít, už neměli pokoušet o léčbu; to co se uvolnilo, může být opět spojeno. Dokud člověk žije, musíme se vždycky za všech okolností snažit vyléčit ho. Nicméně ta věc se má tak, že éterné tělo se u mnoha lidí celé dny před jejich smrtí uvolňuje.

Když se ovšem éterné tělo uvolňuje, získává člověk sílu. Že člověk získává sílu, když se jeho éterné tělo uvolňuje, to můžete vidět také na jiném jevu. Existuje určitá sorta bláznů, kteří vyvinou nesmírnou, naprosto neobyčejnou sílu. Často byste se divili, jakou sílu takový blázen dovede vyvinout. Nejenže výprask, který vám nadělí, je mnohem silnější než výprask od jiného člověka, ale někdy takový blázen zvedne s lehkostí nábytek, u kterého by nikoho ani nenapadlo, že by ho mohl zvednout. Vidíte tedy, že tu nastává něco zvláštního, co takového člověka odlišuje od člověka normálního. Co u blázna nastává? Nuže, u blázna je éterné tělo vždycky poněkud volnější, anebo je uvolněné astrální tělo. Člověk ovšem není svým fyzickým tělem zrovna silný, ale je slabý. Fyzické tělo musí obsluhovat éterným nebo astrálním tělem. V lidovém rčení se správně říká, že má někdo „povolený šroubek“², něco je povolené. Lid mluví někdy velmi správně, protože má instinkt pro nadmyslno; a v takových starých lidových rčeních bychom neměli vidět cosi pohrdavého, ale něco, co je v jádru správné.

Když tedy bláznivý člověk uvolní své éterné nebo astrální tělo, a tak získá sílu, pak je prostě jako blázen ve stejné situaci, v níž je člověk, jehož éterné tělo se již uvolnilo, protože za několik dní zemře. A když v éterném těle zesílí, může zase lépe psát. Když zesílí v astrálním těle (v něm se nachází všechno, co zapomněl),

² v češtině *přeskočilo mu, má o kolečko víc...* (pozn. překl.)

pak si z astrálního těla vytáhne vše, co zapomněl, a dovede zase mluvit řečí, kterou mluvil kdysi.

Nyní si však vezměte váš případ. Podívejte, já jsem toho člověka neznal, a proto nevím, jak žil. Možná jste ho znal vy? Můžete pak odpovědět na jisté otázky. Znal jste ho dobře? - Nuže, podívejte, u takového člověka velmi záleží na tom, jestli měl třeba ženu nebo někoho jiného v okolí, možná jste to mohl být vy sám, kdo mu ustavičně předříkával, jak je škodlivé pít tolik alkoholu? [Tazatel přisvědčuje.]

Nuže, hned tu máme něco, co nás přivádí na stopu. On měl ve svém okolí lidi, kteří ho pořád varovali, aby tolik nepil, protože to není správné a on si tím škodí. Tomu člověku to šlo, jak se říká, jedním uchem tam a druhým ven. Opět lidové rčení, které vůbec není tak nepodložené. Skutečně je tomu tak - člověk je vůči určitým věcem naladěný tak, že jdou jedním uchem dovnitř a druhým ven. Proč? Inu proto, že astrální tělo ty věci přeslechne. Ucho je jen nástroj sluchu. Astrální tělo to přeslechne.

Přece jen se však stává, že astrální tělo to uslyší, ale fyzické tělo odmítne poslušnost, protože dotyčný člověk je příliš slabý. Uvažte tedy: Ten člověk sám slyšel, řekněme, od pana Erbsmehla: Ty jsi ale úplný blázen (já to teď říkám velmi rázně, není-liž pravda), protože se v jednom kuse ožíráš! To není možné, to je nedůstojné člověka! - A ten člověk to všechno polykal. Tak se to stalo, inu, to se někdy v životě stává, že lidé leccos spolknou a pokračují dál. Ale astrální tělo si něco z toho uchovalo. Možná jste to říkal tak důrazně a tak často, že astrální a éterné tělo se vůbec nemohly vyhnout tomu, aby si to uchovaly. Dokud bez překážky vězí ve fyzickém těle, dotud nic neslyšely. Ve chvíli, kdy fyzické tělo bylo najednou takové, že éterné a astrální tělo se uvolnily, inu, vtom náhle do toho člověka přes éterné a astrální tělo vjela myšlenka: Vždyť ten pan Erbsmehl měl možná pravdu! Možná jsem blázen, že jsem celý

život pořád takhle pil. Teď se ale (inu, dovedete si to představit, když jsou ty věci uvolněné) budu kát! - Tu si astrální a éterné tělo řeknou: Aha, teď nepije alkohol, teď pije čokoládu a cukrovou vodu! - Možná by býval pil i limonádu, kdyby tu nějaká bývala byla.

Tím že může něco takového nastat, je právě pro toho, kdo se na ty věci rozumně podívá, podán důkaz, že tu v člověku může sedět leccos, co se nedostane ven. Opačný případ jsem vám už také vyprávěl. Byl to ten případ, kdy ona záležitost nezůstala v astrálním a éterném těle, nýbrž příliš silně vešla do fyzického těla, kdy ten člověk tu věc slyšel až příliš dobře. Byl to tento případ: Jednomu mému

bývalému známému - byl to velice vážený pán - se jednoho dne stalo, že ho opustilo vědomí a paměť. Nevěděl už, kdo kdysi byl a co dělal; z celé své učenosti už nevěděl nic. Všechno zapomněl. Dokonce ani to nevěděl, že je to on. Nicméně měl jasný rozum. Jeho rozum působil zcela jasně. Ten člověk šel na nádraží, koupil si lístek na vlak a vydal se daleko. Peníze si vzal také s sebou, tedy ty, co ještě měl. Mohl jet daleko. Když dorazil do stanice, kam měl koupený lístek, koupil si nový. A to udělal několikrát, a nevěděl vůbec nic o tom, co dělá. Rozum je ovšem natolik oddělený od vlastního člověka, že se všechno dělo zcela rozumně, tak jako rozumně jednají zvířata (jak jsem vám mnohokrát ukázal na nejednom dobrém příkladu), aniž mají své Já. Nuže, pak se jednou zase našel, paměť se mu vrátila. Věděl, kdo je. I jeho učenost se mu zase vrátila zpět do hlavy; v tu chvíli se ovšem nacházel v Berlíně v azylu pro bezdomovce! Tam nakonec dorazil. Na cestu se vydal ve Stuttgartu, jak se posléze mohlo zjistit. V bezvědomém stavu byl v Budapešti atd. Cestu z Berlína do Stuttgartu už zase mohl podniknout. Potom si pro něj přijel někdo z jeho rodiny, která měla hrozný strach, protože to mohl provést zase. Ten člověk pak skončil sebevraždou. Na povrch to vyšlo jednou skrze bezvědomost, podruhé skrze sebevraždu.

Co se v takovém případě děje? Podívejte, toho člověka, o kterém jsem vám teď vyprávěl, mám skutečně před sebou tak, že bych ho mohl kdykoli namalovat. Měl oči, o nichž by si jeden mohl myslet, že chtějí pořád hlouběji

Charakte

ristika

„bezvědomce“

a hlouběji do hlavy. Tady vpředu měl něco, jako by se nos zahrabal - to vše samozřejmě velmi mírně naznačené - do fyzického těla. Ten člověk s vámi mluvil velmi zvláštním způsobem. Mluvil s vámi tak, že byl o svých slovech přesvědčený zcela jinak než druhý člověk. Měli jste pocit, že svá vlastní slova vždycky chutná na jazyku a že je polyká, jak je má rád. Když něco říká, tak se mu to tak líbí, že to všechno polyká do sebe. A když jste mu nějak odporovali, tak se opravdu rozčilil. Ze svého rozčilení toho ovšem navenek mnoho neukázal, jenom se mu zkřivila tvář. Když někde na ulici zarachotil vůz, hrozně sebou trhnul; když jste mu vyprávěli nějakou novinku, tak se celý stáhl, ať byla radostná nebo smutná.

Podívejte, tento člověk příliš poslouchal a všechno se hned vyjadřovalo v jeho fyzickém těle. A proto měl ten zvyk, že astrální tělo se vždycky velmi hluboko zahrabávalo do těla fyzického; nic si nenechával pro sebe, jako ten alkoholik, ale všechno se zahrabávalo do fyzického těla, až to s tím fyzickým tělem došlo tak daleko, že na čas odsunulo i své vlastní Já.

Tady máte tedy opačný případ. U toho alkoholika zůstávala varování sedět v astrálním těle a dostala se na povrch, když se toto tělo uvolnilo. U jiného člověka, u člověka, o kterém jsem vám teď vyprávěl, se astrální tělo usadilo tak hluboko ve fyzickém těle, že fyzické tělo pak také odešlo.

Vidíte tedy: u člověka máme všude známky toho, že tyto vyšší články, tyto nadsmyslové články jsou úzce

spojeny s jeho fyzickým a éterným tělem. Z toho všeho ovšem vidíte, že život můžeme poznat skutečně jenom tehdy, budeme-li brát v úvahu takové životní souvislosti, které nám přímo prozrazují: v člověku je fyzické tělo, v člověku je éter né tělo, je tu astrální tělo a je tu Já.

Na případu, kdy dotyčný najednou dostane zcela jiné chuti pod morálním tlakem toho, co za život nechal v astrálním těle, můžete také vidět, že mohou nastat ještě jiné jevy. Budu vám teď vyprávět zajímavý příběh¹⁴. To vám jednou byla jedna žena, která prodávala zeleninu a podobné zboží. Bylo to ještě v době, která už je dávno minulostí. Ta žena chodila se svým košem zeleniny od domu k domu. Nu, ta žena bývala vždycky taková, že ji zkrátka brali jako ženu, která je prostě taková, která život bere jako prodavačka zeleniny. Smála se, když někdo řekl něco vtipného; jinak byla v životě lhostejná. Donášela svou zeleninu do domů, brala si za to své peníze a takto trávila život. Jednou tak přišla do jednoho domu a chtěla zde prodat zeleninu. Nebyl tu nikdo kromě pána domu, který jí otevřel. Tento pán domu měl ovšem zcela zvláštní pohled: díval se totiž na lidi velmi přísně a mnohokrát už si všiml, že když se na lidi podívá svým zvláštním pohledem, začnou hovořit i o věcech, o kterých jinak mlčívají. Stala se tedy následující věc; je to skutečně dobře potvrzené: Tahle zelinářka přišla k tomu muži, on se na ni zadíval a ona se vyděsila. On vůbec nic neřekl, jen se na ni díval. Viděl, že se vyděsila, neřekl ani slovo a dál se na ni díval. Ona se ovšem nejen

vyděsila, ale řekla: „Nedívejte se tak na mě! Nedívejte se tak prosím na mě, všechno vám řeknu!“ On na to nic neřekl a dál se na ni díval. Tu ta žena říká: „Ano, ale já jsem to udělala jenom ze strachu.“ On zase nic neříká a dál se na ni dívá. „Ano, já vám všechno povím, jenom se na mě tak nedívejte!“ On se na ni dívá dál. „Všchno vám řeknu! Podívejte, já bych ho nikdy nebyla zabila, kdybych to nebyla, kdybych to nebyla udělala ze strachu!“ A znovu ten pohled. „Já jsem se tak bála lidí, to dítě by o mně

bylo řeklo něco hrozně zlého, a tak jsem to ze strachu udělala. Vždyť jsem ani pořádně nebyla při vědomí!“ A vidíte, ta žena mu od á do zet vyprávěla o vraždě dítěte, kterou spáchala!

Co se tu stalo? Věc se má tak: Ten muž měl jistý nikavý pohled. Když má člověk svůj obvyklý pohled, inu, pak mluví s druhými a nijak zvlášť do nich neproniká.

Když má někdo pohled, který dovede snadno fixovat, který je pak pronikavý, potom tento pohled, mohli bychom říci, magnetizuje éterné tělo člověka. A v éterném těle sedí svědomí. Když je éterné tělo prostě správně začleněno do fyzického těla, inu, pak to člověk, když se v něm něco takového pohne, hned potlačí. Když je ale éterné tělo magnetizované takovým pohledem, tak se toto tělo uvolní. A pokud ten člověk má něco na svědomí, uvolní se to také a stoupá to vzhůru a zneklidňuje to astrální tělo a Já. A důsledkem toho je, že při tomto uvolnění svědomí, k němuž dojde s uvolněním éterného těla, učiní člověk přiznání, která by jinak neučinil.

To jsou jevy, které zase ukazují, jak éterné tělo, když je uměle uvolněno z fyzického těla, působí samostatně a jak vlastně fyzické tělo skrývá v člověku mnohé, co v sobě člověk nosí. A to pak, když se éterné tělo uvolní, vyjde podle okolností - ne vždy, ale podle okolností - na povrch.

Tyto věci se také mnohdy zneužívaly. Pokud jste před válkou tak trochu pozorovali život, mohli jste na cestách v každém hotelu nebo tam, kde jsou jinak naskládané dopisy, aby si je lidé odnesli, aby si je vzali, vždycky znovu vidět jedno a totéž - něco s nápisem jedné americké společnosti. Tam bylo vždycky to samé. Co se tenkrát dělo? Nuže, tenkrát byla založena jedna americká společnost, která měla filiálky. Taková filiálka byla v Berlíně, ve Frankfurtu, takové filiálky byly ve většině velkých měst.

Obchod se jim tedy musel dařit! Tehdy bylo oznámeno, že kdo chce získat moc nad lidstvem, dostane od té americké společnosti takové knížečky. Stačí, aby poslal tolik a tolik peněz, potom dostane ty knížečky a v těch knížečkách je návod, jak získat moc nad lidstvem. Všichni cestující, všichni agenti si pomysleli: No to je přeci pěkné, získat moc nad lidmi. U sta hromů, nakoupíme si toho a žádný člověk nám nedokáže odolat!

Ty knížečky začínaly hned tím, že v nich byly pokyny, jak má dotyčný postupovat, aby se druhému nedíval do očí, ale že má upřeně hledět na bod, který se nachází mezi očima; pak je ten druhý člověk magnetizován, dostane se pod jeho vliv a udělá, co bude chtít. Ti cestující s vínem

a s jinými věcmi si to všechno nechali posílat. A člověk mohl vidět, že zejména do hotelů, kde takoví agenti bydleli, se tyhle dopisy a věci hromadně posílaly. Většina z nich ovšem proto neudělala lepší obchody; zato udělala dobrý obchod ta americká společnost. Většině z nich to totiž nijak nepomohlo. Některým to však pomoci mohlo; a ti udělali něco, co člověk nemá za žádných

okolností dělat, neboť to je prohřešení vůči lidské svobodě. Žádný člověk nesmí usilovat o to, aby takovým způsobem získal moc nad druhým člověkem! A když mu to nadělí příroda, jako tomu člověku, o kterém jsem vám vyprávěl, může to být podle okolností zlé dost a dost, ale je to příroda, která dá něco takového jako tento zvláštní pohled; tady je to mnohem méně zneužíváno než u toho, kdo se tomu chce naučit.

Během války těchto bláznovin ubylo a teď už se tu vlastně vůbec nevyskytují. Můžeme však říci, že právě z těchto věcí se můžeme na jedné straně naučit, jak lidé sami využívají duchovno a jak ti nej zapřísáhlejší materialisté (protože to byli většinou materialisté, kteří si to nechávali posílat), jedná-li se o to, udělat pomocí ducha zisk, se obracejí i na toho ducha. Nevěří v něj, ale obracejí se na něj, jedná-li se o to, udělat pomocí ducha zisk! Chtěl jsem vás tedy upozornit na to, jak velmi se tyto věci dají zneužívat.

Lidoví Přitom ovšem připadá v úvahu ještě leccos jiného.

řečníci To, o co tito lidé vědomě usilují a o co se vědomě usiluje v těchto knížečkách, to přece, i když ne v tak vysoké míře, pro sebe praktikoval ne jeden člověk, který tím také něče-

ho dosáhl. Možná jste se už přece jenom tu a tam zúčastnili shromáždění, kde mluvili řečníci. Nuže, dáte mi za pravdu, že přesvědčení, které z řečníka vychází, nehraje vždycky jedinou roli, ale že se na tom podílí velká spousta vlivů, které z řečníka vycházejí. A skutečně je tomu tak, že ti nejoblíbenější lidoví řečníci jsou někdy lidé, kteří získávají vliv na lidové nebo jiné masy nesprávným způsobem. V této době s tím děláme neobyčejné zkušenosti, není-liž pravda.

*Opilý a
střízlivý
styl*

Dochází teď například k tomu, že v „Goetheanu“ píšu stati o svém vlastním životě¹⁵. Tyto stati, které možná jeden či druhý z vás četl, se s určitým záměrem snaží vyprávět pokud možno jednoduše, bez ozdob, nanejvýš jednoduše, nikdy nijak přepjatě. Našel se ovšem už kritik, který to obzvlášť kárá, který říká, že nepřináším jako Goethe báseň i pravdu³, nýbrž pravdu ve vši střízlivosti. Ano, ale o to se právě snažím! A vůbec se nesnažím dosáhnout toho, co takový kritik vyžaduje. U takového kritika dnes máme právě to, co je oproti střízlivému stylu stylem „opilým“. A není-liž pravda, tento opilý styl je dnes vůbec rozšířený skoro všude. Lidem už vůbec nezáleží na tom, aby nějak působili tím, co říkají, ale používají slova, kterým ostatní podléhají. Pokud člověk totiž píše tak, jak se snažím psát, pak to působí na Já, které má svobodnou vůli. Pokud však někdo píše opilým stylem, působí na astrální tělo, které tak svobodné není, ale které je nesvobodné.

3 v něm. orig. *Dichtung und Wahrheit* (pozn. překl.)

Na astrální tělo totiž můžeme působit zejména tehdy, pokud k lidem mluvíme tak, jak víme, že to rádi slyší.

Takoví lidé, kteří tímto způsobem nechtějí přesvědčit, ale přemluvit, používají většinou věty a slova, které se druhým líbí, zatímco ten, kdo chce povědět pravdu, nemůže vždycky říkat, co se druhým líbí. Neboť v naší době je tomu dokonce tak, že pravda se lidem zpravidla nelíbí. Nuže, již ze způsobu, jak člověk píše věty, můžeme vidět, že když člověk píše věty logicky, aby jedna vyplývala z druhé, pak bude působit na Já druhého člověka, které je svobodné. Pokud člověk píše tak, že není logický, ale jde mu především o to, aby psal to, co se druhému líbí, co u druhého podněcuje žádosti, pudy, instinkty, vášně, potom působí na astrální tělo toho druhého, které svobodné není. A je příznakem naší doby, že se tolik mluví o svobodě a že největší hřích proti svobodě dnes vlastně vychází z veřejných řečí ve slovu i písmu. Vlastně se všude ve veřejných řečech slovo i písmo zneužívají.

Porozumíte tedy lépe jak obvyklým životním poměrům (dovedete-li rozlišovat mezi Já a astrálním tělem tak, že se působí na jedno nebo na druhé), tak také můžete lépe porozumět takovému jevu, když se před smrtí člověku opět začnou vracet tahy jeho písma, nebo když opět začne mluvit řečí, kterou zapomněl, nebo když pod morálním vlivem, kterého si celý svůj život nevsímal, jí to, co jinak nikdy nejedl. Můžete porozumět tomu, jak Já spočívá ve fyzickém těle a uvolňuje se.

DALŠÍ OTÁZKA: *Pan doktor mluvil posledně o arzeniku.*

Dnes je ve Švýcarsku opět aktuální otázka opia. V „Goetheanu“ byl před časem článek od Dr. Usteriho¹⁶ o máku ve spojení s opiem. Mohli bychom slyšet něco o opiu?

DALŠÍ OTÁZKA: *Asi před dvěma lety se na veřejnost dostala Einsteinova¹⁷ teorie. Dnes o ní není příliš slyšet. Osvědčila*

se vlastně tato teorie, anebo ji také odnesl čas?

O Einsteinově teorii bych musel dlouho mluvit; *je totiž těžké tuto teorii rozebrat v krátkosti. Chceme-li jí správně porozumět, potřebujeme matematické znalosti. Ovšem u Einsteinovy teorie bylo zvláštní to, že o ní všichni mluvili a ničemu z ní nerozuměli, ale mluvili o ní jen s odvoláním na autoritu; neboť jak říkám, k tomu člověk potřebuje leccos z matematických znalostí. Nakolik však lze něčemu porozumět bez matematických znalostí (dnes už na to nemáme čas), chtěl bych se tomu přece jen poněkud věnovat, abyste viděli, nakolik se na jedné straně zakládá na pravdě a na druhé straně je velikým omylem. I dnes se o ní pořád ještě mluví. U široké veřejnosti je tomu tak, že zabere, je-li něco rozšiřováno novinami; ovšem nemá to trvání. Veřejnost na to dnes zapoměla, avšak rozhodující univerzitní profesori jsou dnes einsteinovci. U vlastních učenců je dnes tedy Einsteinova teorie mnohem rozšířenější než před lety. Příště, nakolik je možné udělat to zcela populárně, bych se ledasčemu z ní blíže věnoval.*

Potřebuji na to jenom více času, než máme dnes. - Má jinak někdo ještě nějakou otázku?

OTÁZKA: *Rád bych znal hlavně rozdíl mezi alkoholem a opiem. Podle článku Dr. Usteriho se dá předpokládat, že maková šťáva vytahuje nahoru, kdežto alkohol stahuje dolů.*

Dr. Steiner: Podívejte, pánové, tady si musíme položit otázku: Když člověk pije alkohol, který článek jeho bytosti je tu ovlivňován? Je to Já. A to má jako fyzický nástroj krevní oběh. V krevním oběhu se fyzicky projevuje vliv alkoholu na Já. Člověk je tedy alkoholem obzvláště silně ovlivňován v tom, co je vlastně základem jeho života, to znamená v krevním oběhu.

U opia je tomu tak, že působí obzvláště silně právě na astrální tělo; a působí na ně tak, že člověk ho vytahuje z fyzického těla. Podívejte, tady to funguje tak, že pak toto vytahování astrálního těla z těla fyzického vnímá jako nesmírně příjemný pocit. Má své fyzické tělo na nějaký čas volné a vnímá to jako příjemný pocit.

Člověk snadno řekne (asi jste to už slyšeli), že spánek je sladký. Ovšem u spánku je to tak, že člověk tuto sladkost nemůže ani pořádně vnímat, protože prostě spí! Člověk nemůže tuto sladkost vnímat; může ji mít jen jako takovou chuť, kterou to v něm zanechá. A protože má tuto sladkost jako pocit něčeho, co bylo, stává se, že lidé řeknou: spánek je sladký. Pokud však člověk požije makovou šťávu, to znamená opium, pak tuto sladkost cítí; vlastně je totiž v těle tak, jako kdyby spal, a zároveň je vzhůru. Tím si může tu sladkost vychutnávat,
a tím

tuto sladkost cítí a cítí se v ní nesmírně příjemně. Celé jeho tělo jako by bylo proniknuto cukrem, velice zvláštním cukrem, skrz naskrz proniknuté sladkostí. Zároveň je však jeho astrální tělo volné od fyzického těla, a tím, i když ne zřetelně, všelicos vnímá. Člověk sice nemá obvyklé sny, ale vnímá duchovní svět. Podniká velké cesty duchovním světem. To se mu líbí. Tím je pozdvižen, jak říkáte, do duchovního světa. Naproti tomu alkohol si jeho fyzické tělo zcela nárokuje, a to až do jeho krve. Tady jeho astrální tělo volné není. Fyzické tělo si tady všechno ještě více nárokuje. Proto je zkrátka člověk, pije-li alkohol, zcela pod nárokem fyzického těla, mnohem více, než je tomu jinak. V tom je právě ten rozdíl. Opiem se duchovně-duševní složka uvolňuje, vychutnává si jednak fyzické tělo v jeho sladkosti, jednak ale také podniká cesty, při nichž se sice poněkud neuspořádaně, ale přesto dostává do duchovního světa. A orientálci mají mnohé z toho, co (byť i nesprávným způsobem) popsali z duchovního světa, v důsledku požívání opia, hašiše a podobně.

To jsou věci, z kterých zase vidíte, že takovým jevům naprosto nelze porozumět jinak, než že se vezme ohled na vyšší články lidské povahy.

Nuže, příští sobotu v devět hodin budeme pokračovat.

Dornach, 20. února 1924

Rudolf Steiner